

Püthagorasz ipszilonya

TÓZSÉR ÁRPÁD: CSATAVIRÁG

**Kalligram Kiadó
Pozsony, 2009
108 oldal, 1900 Ft**

Tózsér Árpád legújabb kötete összegzi is, folytatja is a költő eddigi életművét. Ezt már a paratextuális szintek jelzik. A címet metaforának mutatkozó botanikai jelölő adja (a *Csatavirág* szóban a küzdelem léttörvénye és a békesség ontológija csap össze), míg az alcím az informatív önirónia tömör foglalata: a *Létdalok* összetétel első tagja a versek kirajzolta témakörre, a második a művek poétikai irányára (a megformáltság kiművelt könnyedségére) utal. Gondolati költemények – költészettörténetünk adódó példái erre a belátásra intenek – ritkán öltik groteszk derűvel áthatott dalok képét. Tózsér lírájának ez a képesség kétségtelen erénye, s már-már megkülönböztető jegye.

Nagy műveltséganyagot mozgat szerepjátékos eleganciával, s közben a létösszegzés alanyi gesztusait gyakorolja a versek beszélője. *Pragmatikus létfilozófia* az övé; életről, halálról, Istenről és az istenhianyról megélt tapasztalatok birtokosaként ad számot: „Van, aki vakon, némán, siketen / hiszi az eget, a sármanyt, a napos / tért. Te, érzékeiddel ideleln / csak azt hiszed, ami reád tapos” (*Jelenés*; 67.). Beszédmodora hol nyersen fanyar, hol stilizáltan finom – leginkább pedig e kettőt összhangba hozóan többértű. Amint a tárgyválasztást illetően is több irányban nyit távlatokat a kötet (ezt a ciklikus rend is többé-kevésbé kifejezi). A főbb tematikus rétegek (az antik műveltség üzenetei, a növényvilág rejtelmes létmódja, a gyermekkor mítoszi emlékezete) idősíkok és létszintek szembesítését vonzzák magukkal; egy verszárlat mindezért egyszerre színre vivő, koncentrált poézisét idézve: „Volt egy szilvafánk, kétágú törzse / Püthagorasz bölcs ipszilonya. / Nyergében biztonságban voltam / az asztaltól is. – Így látom ma” (*Elégia egy spiritiszta asztalhoz*; 29.).

Az „örökre álarcban, sose célba” (*Endümion*; 13.) emberképe több helyütt stiláris végpontokat érintően íródik újra. Van, hogy Babitsot (*Csak posta voltál*) evokálja a szótóisméltéssel nyomatékositott tétel: „nem a csillag, csak csilláma lenni” (*Az ív*; 63.); de keserűen parodisztikus szubjektumfilozófiára is találunk példát: „Mi az Én? Dollár? Vagy tényleg hangtan, / nyelvkonstrukció, mondatstruktúra?” (*A pénz és az én dolgaim me-reng*; 68.). A civilizációkritikai ború nem uralkodó érzelmi minőség a kötetben, mindenestre a „pénznyelvtan” (ua.; 69.) vagy az „irdatlan McDonald-latrinák” (*Madarak*; 71.) jellegű kifejezésekhez olyan szöveghely is társítható, amelyben a rosszkedv teológiája fejlik ki (méltányolható hitelességgel, de kétségbe vonható igazsággal): „Kaptál egy álszent

világot, / hol már az Isten is álnok, / s lettél globális árva – / Hajtsd le fejed a sárba” (*Globális árva*; 78.).

Az önmegszólításba kódolt Ovidius-allúzió a testbe zárt létezés vesződéses voltát hangsúlyozza (a vers hőstét a művészet és a metafizika vigasztól egyaránt megfosztván): „Ismerd be, léted nem volt más: örve / bomlásnak, bajnak, ami van, / s száműzetés most májfoltos bőrbre, / örök aggságba – Tomiban” (*Tristia*; 45.). A „vég kémiaja” (*Kémia*; 49.) a véges lét anyagi meghatározottságára eszméltet rá; az életet a matéria alkalmi megnyilvánulásának tekintő fölfogásnál azonban lényegesebb talán a saját halál megelőlegezett tapasztalata és a halállal fölszámolt szubjektivitás eszméje: „Az élet közös volt, a halál magánügy” (uo.), „Az én sírt magának az *éntelenben* ás” (*Ravatalná*; 50.), „késztető elem mind, mi személyes, / s személytelen a katasztrófa” (*Hamlet*; 62.).

Az evilági létezést Tózsér költészete a túlvilági teljességtől elzárt, egyszersmind a metafizikus tartalmak létéről nem is biztosító közegként fogja föl. A kétely e világgéppé emelt változatát jellemző mód az orfikus költészeti hagyományok sem ingathatják meg: „Az itt-lét: mintha nagyítót tartasz / a semmi fölé, áttetszik az ének, / s nincs alatta tárgy, a szemidegnek / nincs jelentése, csak rettenetének” (*Sorok Orpheusznak*; 54.). Ugyanebben a versben az angyalok mint „halk vadak” gyönyörű képe kínál kontrasztot, hiszen hozzájuk mérten tűnik ki igazán a teremtésbe vetett hittől eleső kreatúra paradox helyzetete, az életet a halál függvényében értelmező tudat dramatikus létállapota: „Ők, a halk vadak, akikhez képest / árulás vagy, a másként képzelt / tárgyaké. Az lát, ki innen hal meg, / de túlról vesz magának optimétert” (*Sorok Orpheusznak*; 54.).

E versvilágban föltűnően nagy szerepet kapnak a természeti létezők. Egyfelől a flóra misztikus állagát érintő sorokra kell gondolnunk: „Valami roppant erő a fákat / elemeli a földtől megint, / a fény a mélybe visszaárad, / s a szárban emlékezet kering” (*Antaios*; 17.). Másfelől nyilvánvaló, hogy az „eget támasztó bikkfák” (*Cu-krú*; 25.) látványa-látomása nem önmagába zárt jelenés: a szemlélő óhatatlanul hasonlítja össze a természeti és az emberi világot. Míg a növényi jelenvalóságot öntudattól nem háborgatott béke jellemzi, a humán jelenlétet a bizonytalan létbeli helyzet s az időbe vetettség tragikuma írja le: „Mondják: / a növény tudja jól, mi az: *lenni*. / S te hol vagy, / ha tőhöz, gyökérhez nem köt semmi?” (*Virágének*; 38.), „Csont-ágon mi tart kökényszemet? / Hát téged? Vacog a lelked, fogad. / Téli kökény vagy, történeted: / túlélsz, lehullsz és gödör fogad” (*Téli kökény*; 43.), „vajúdva, kiban újra képződnek / a természet volt-kontúrjai [...] Idődben régen szétesett minden, / éned két széle a csend s a jaj” (*Lomb, ami lomb volt*; 44.).

Nem állíthatjuk, hogy minden ízében nyugalmat sugárzó volna ez a líra. Önreflexív szándékaiban sem a gondtalanság öröme bujkál. A vers mint „hajléktalan guberáló” (*Ó jaj, föl kell kelni*; 23.) ironikusan olvasva sem nevetető metafora; a „szó s tárgya között örök a kordon” (*Nóna*; 34.) korszerű nyelvbölcelete sem ad okot egyöntetű bizakodásra. A *Tao* című vers fölülése mindenesetre jellemző ars poeticát fogalmaz meg. A „talpszög” és a „klumpa” profán trópusa s a „beszusterolni” bizalmas öniróniája érzékletesen reflektál a személyes felelősségre, megkapóan vall a költői ambíciók nem szűnő komolyságáról: „Hosszút utamon feladatomban / egy volt (magam szabtam): / a verset, a remény e talányos / talpszögét beszusterolni / a szorongás klumpájába” (46.).

Összetett szellemi képződmény a *Csatavirág*; s verstani szempontból is izgalmas, eredeti szóképekben és virtuóz rímekben bővelkedő anyagról beszélhetünk. Néhány sajátos

ság bizonytalanítja csak el az olvasót. A nyelvi anyag ritmikai darabossága az egyik ilyen felemás jellemző: szeszélyes következetlenséggel váltogatják egymást időmértékes és ütemhangsúlyos, illetve jambikus és trochaikus részek, amit a soráthajlások diszharmoniója is bonyolít. S e sorok írója meggondolta volna az ötödik, utolsó ciklus közlését is: a *Függelék (A litotész szeme)* rabelaise-i önfeledtsége – a tréfás sírversektől a pikáns darabokig – szerkezeti-dramaturgiai tekintetben talán bírhat funkcióval (meglehet, feszültséget oldó hatása van), nyelvi-poétikai jelentékenysége felől azonban nem vagyunk meggyőződve. (Még ha az autentikus identitást a derű antropológiájával egybekapcsoló, programadó szavak tanulságosak is: „Csak aki nevet, azonos magával, / ki komor, az idegen, valaki más, / a derülőre minden grimasza rávall, / a zord: önfaragott kép, csinált imázs” – *Finita la commedia*; 85.) De ez alkalmasint csupán részletkérdés, ha a kötet egészét teszszük mérlegre.

Tózsér Árpád költőnek, műfordítónak és irodalomtörténésznek is elsőrangú; életműve ritka érték, közös kincsünk. A *Csatavirág* poétikai színvonalához méltó a könyvészeti kiállítás is: ezt Szaniszló Tibornak (szerkesztés) és Hrapka Tibornak (borítótér) köszönhetjük.

Halmai Tamás

